

3. Дроздовський Д. Інформаційне «самашествіє»: перезавантаження [Електронний ресурс] / Дмитро Дроздовський. — Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/213573>.
4. Кримський С. Б. Заклики духовності XXI століття : [З циклу щоріч. пам'ят. лекцій ім. А. Оленької-Петришин, 2002 р.] / С. Б. Кримський. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. — 32 с.
5. Кумылганова И. А. Интернет и этика / И. А. Кумылганова // К мобильному обществу: утопии и реальность / под. ред. Я. Н. Засурского. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2009. — С. 73–89.
6. Кухарчук Р. Релігійна тематика у вікні світських ЗМІ [Електронний ресурс] / Руслан Кухарчук. — Режим доступу : // <http://novomedia.org/node/1072>.
7. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії [Електронний ресурс] / Девід Лайон // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. — Режим доступу : <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/lajon.html>.
8. Мальковская И. А. Знак коммуникации: Дискурсивные матрицы // И. А. Мальковская. — Изд. 3-е. — М. : Издательство ЛКИ, 2008. — 240 с.
9. Маринович М. Глобалізація і церковний контекст України [Електронний ресурс] / Мирослав Маринович // Незалежний культурологічний часопис «І». — Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/marunovych.htm>.
10. Попович М. Ми починаємо розуміти нашу дійсність тільки тоді, коли співставляємо її з вічними проблемами [Електронний ресурс] / Мирослав Попович. — Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/188395>.
11. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація» / В. В. Різун. — К. : Видавничий центр «Просвіта», 2008. — 260 с.
12. Семиколенов В. М. Мораль в інформаційному суспільстві : автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.04 / В. М. Семиколенов; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. — Сімф., 2006. — 19 с.
13. Чабаненко М. В. Інтернет-ЗМІ як складова частина системи засобів масової інформації України : моногр. / М. В. Чабаненко. — Запоріжжя : ЗНУ, 2011. — 183 с.

Надійшла до редакції 04.01.2012 р.

УДК 82:316.77

О. Л. БІЛИЧЕНКО

ЛІТЕРАТУРНА КЛАСИКА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Зосереджено увагу на теоретичних проблемах взаємодії класичної літератури й інформаційного суспільства.

Ключові слова: класична література, інформаційне суспільство.

Сосредоточено внимание на теоретических проблемах взаимодействия классической литературы и информационного общества.

Ключевые слова: *классическая литература, информационное общество.*

In the article attention is paid to theoretical problems classical literature and information society.

Key words: *classical literature, information society.*

Текстова природа гуманітарних наук зумовлює деякі особливі ознаки, характерні для всіх гуманітарних наук і які є одночасно тими відмінними ознаками, що невластиві природничим та суспільним наукам. До таких ознак належить і принципова неможливість розгляду текстів художньої літератури поза соціокультурними умовами, без урахування яких вони втрачають свою значущість.

Процес становлення єдиного інформаційного суспільства є тією ключовою характеристикою сучасності, з якою пов'язані всі інші. Тому співіснування літературної класики, в першу чергу, пов'язане з проблемами інформаційного суспільства.

Проблема полягає в тому, яким чином взаємодіятимемо з інформаційним суспільством, якими можуть бути наслідки цієї взаємодії. І перше запитання, що виникає у зв'язку з цим: як співвідноситься текст художньої літератури, зокрема класичної, як основний предмет гуманітарних досліджень, з простором інформаційного суспільства.

Для теоретичного осмислення місця літературної класики в контексті інформаційного суспільства є актуальною поширена смислова антитеза: класичне і некласичне бачення світу.

Розглядаючи особливості існування літературної класики в соціокультурному контексті інформаційного суспільства, необхідно зважувати на думку таких фахівців у галузі соціальних комунікацій, як В. О. Ільганаєва, котра зазначає, що найдієвішим фактором сучасного соціального життя є зміна культурної парадигми, в умовах якої високий рівень наукових і технічних досягнень і занепад мистецтва й літератури — заключний етап розвитку культури [7]. Інформаційна культура є домінантою сучасного соціального життя. Це новий спосіб опанування реальності — реальності електронного світу, світу загальної зумовленості та взаємозалежності свідомості індивідів і колективізації творчих потенцій людства. Інформатизація, переконана дослідниця — потужний соціальний процес, акцентом якого є інтелектуально-гуманістична трансформація життєдіяльності людини та суспільства. Фактично ми нині переживаємо період завершення становлення та розвитку системи соціально-комунікаційної діяльності в суспільстві.

Дослідження фахівців у галузі інформації та соціальних комунікацій, зокрема А. В. Соколова, свідчать про те, що наш час — це перехідний період від паперового літературоцентризму, власного індустріальному суспільству, доелектронної комунікації, притаманній постіндустріальному електронному суспільству [12].

На протигагу Н. Лейдерману, котрий констатує завершення епохи літературоцентризму, ми погоджуємося з думкою А. В. Соколова, який переконує, що літературоцентризм буде збережено в майбутньому, але на новому рівні, оскільки він є характерним явищем нашої культури і художнє слово не залежить від форми носія [8]. У майбутньому воно може засвоїти мультимедійні ресурси, що викличе до життя оригінальну поетику безпаперової словесності з власними жанрами, художніми прийомами та стилістикою.

На думку М. Ю. Берга, в цей історичний період, з одного боку, спостерігається панування масової культури, воно є все відчутнішим, а з іншого боку, відбуваються процеси активної дивергенції протилежних пластів культури, стратегії й механізми масової культури активно засвоюються культурою елітарною, а масова позичає форми й образи високої культури, саме «риннок» виступає єдиним джерелом легітимних функцій, найповноціннішим є саме поле масової культури [2].

Метою статті є спроба визначити вектори дослідження місця літературної класики в сучасному інформаційному суспільстві.

Методологія дослідження передбачає міждисциплінарний аналіз, що об'єднує соціально-комунікаційну та філологічну спрямованість розгляду вибраного об'єкта.

Сучасна культура — це культура парадоксів і невідповідностей, прикладом яких можуть бути такі явища, як модернізм та авангардизм. Витончене естетство модернізму протиставляється беззмістовності авангардизму. Змінилися навіть уявлення про час і простір, але не була сформована концепція людини.

Однак, незважаючи на такі протиріччя, ми живемо в певному соціокультурному середовищі й інформаційному просторі, і культура, заснована на європейській традиції, потребує певного роду рефлексії: осмислення, пояснення. А літературний текст, своєрідний мікрокосм, висвітлює мінливий, безкрай, захоплюючий макрокосм культури, яка його оточує.

Розглядаючи особливості взаємодії літературної класики й інформаційного суспільства, ми виходимо з особливої та конкретної соціокультурної ситуації, до якої належать певні форми усвідомлення поняття самого суспільства. Дослідники умовно виділяють три типи розуміння європейського суспільства, які відображають

етапи розвитку соціуму [5]. Свого часу Ю. Габермас відшукував в історії соціальних ідей закономірність руху до зміни парадигми, сутність якої полягає в переході від соціальної теорії, яка зумовлена концепцією розвитку суспільства, оснований на комунікації [3].

Художня література за допомогою комунікаційних каналів впливає вплив на особистість, що не може замінити інший тип художнього сприйняття. Тому, на нашу думку, незважаючи на існування інших каналів інформації, читанню художньої літератури надається перевага.

Художня література в усій повноті її соціальної і культурної значущості має свої функціональні та хронологічні межі, в яких формуються специфічні стосунки інтелектуалів з центрами влади і підтримки, структурами літературного ринку й автономними інститутами культурної репродукції суспільства, якими є ЗМІ, університети, школи. В цих умовах в основних своїх параметрах функціонує соціальний інститут літератури, коли виникає мережа соціальних і культурних посередників. Саме в цьому контексті й утворюється ядро книжкової культури і літературної традиції, ідеологія літератури й книги як основного засобу соціальної комунікації, класики як відтворення «духу» суспільства, народу, нації. В цих межах існує національна література та постаті, якими вона представлена і які невіддільні від літературної свідомості. Художня література супроводжує їх на переламних етапах, визначає проблематичні межі книжкової культури як цілого, межі її значущості. Тобто ця метафорика «початку» й «кінця» літературної епохи діє як особливий механізм внутрішньої, символічної інтеграції літератури, культури та суспільства.

У пізнавальному ланцюзі «переживання — експресія — розуміння» більшість науковців беруть до уваги посередництво культурних чинників [6, с. 186]. Творчий суб'єкт постає за таких умов виразником не стільки індивідуальних, скільки надособових станів, а його витвори трактуються як експресія «духу» (свідомості) народу чи епохи. В акті розуміння допомагають чинники, пов'язані з формуванням експресії, наприклад, мистецькі традиції. Так, Дільтей в інтерпретації витвору й описі його розуміння зважав на історичні соціокомунікаційні чинники. Концепції Дільтея, як й інших дослідників, зокрема Бергсона, охоплюють простір між філософією, естетикою, теорією культури, філософією історії і філософією світогляду, антропологією, теорією соціальних комунікацій, що є знаковим для гуманітаристики ХХІ ст., яка сприймає художню літературу з перспективи історії ідей — як експресії «духу» часу або народу на протигагу від тих досліджень,

де домінують праці про видатних письменників як про геніальних особистостей, котрі найінтенсивніше відзеркалюють свій час і його домінуючі цінності. Художню літературу в контексті цих теорій можна трактувати як форму бачення та інтерпретування світу, як експресію тривалих в історії позицій щодо дійсності, яка втілюється в певних соціокомунікаційних формах.

Останні десятиліття ХХ ст. були відзначені подіями, які суттєво трансформували сучасну соціокультурну реальність. Це активне входження в життя суспільства новітніх інформаційних технологій, формування і поширення надзвичайного типу світовідчуття, які концептуалізовані в загальному понятті «постмодернізм».

Закономірним результатом загальносвітових культурних процесів, що відбувалися в 1950-1960-ті рр., стало поступове знищення літературоцентристських тенденцій, унаслідок чого протиставлено авангард і класику, генія і ринок, елітарне і масове, коли література остаточно втратила принципову актуальність і культуротворчий смисл.

Як уже зазначалося, наш час — перехідний період від документальної «паперової» до електронної «безпаперової» комунікації. «Інформатизований» соціум, тобто інформатизоване, постіндустріальне суспільство, кардинально відрізняється від «літературоцентричного» індустріального суспільства.

Парадоксальною особливістю сучасного соціокультурного середовища є те, що, з одного боку, визнається культура обов'язковою умовою розвитку світу, з іншого — ігноруються її потенційні можливості, звужуючи культурний простір. Унаслідок зникають високі світоглядні прагнення особистості, посилюється процес духовного зубожіння внутрішнього світу людини.

Характерними ознаками соціокультурної кризи, на думку В. О. Доманського, є:

- 1) орієнтація суспільства на матеріальні цінності;
- 2) масовим явищем стала поява маргінальної людини, що не належить до певної культури й не визнає загальнолюдських цінностей;
- 3) нечувана адаптивність людини до соціальних змін;
- 4) орієнтація естетичних уподобань на цінності, що нав'язують ЗМІ;
- 5) відсутність моральних мотивів у поведінці як наслідок несформованості моральної сфери особистості;
- 6) віртуальність свідомості, життя в нереальному світі, що створюється засобами масової комунікації та пересічною, міфологізованою свідомістю [4].

Багатовіковий літературний процес являє складну картину взаємодії художніх і критико-публіцистичних текстів — і давно створених, але котрі пережили свою епоху і своїх творців. Новітня літературна продукція природно співвідноситься із художньою класикою. Таке співіснування безперервно уточнює критерії ідейно-естетичних оцінок, а в процесі читацького відбору все нове та життєстійке поповнює арсенал класики.

Класичний — значить зразковий. Але визначення «зразковий» набуває в такому разі смислу: це дещо неповторне, те, що у високохудожній формі поєднує великий пізнавальний, емоційний, естетичний і духовний досвід; класика — це твори, які сконцентрували в собі значні цінності. Тому і виникає необхідність розглядати класичні твори художньої літератури в ширшому просторі, ніж у часи, коли вони були створені.

Твори такого роду виявляються поступово, їх значення розглядається тільки в обсязі всього суспільно-історичного досвіду, їх естетична цінність визначається роллю, яку вони відіграють для суспільно-історичної практики загалом, чи можуть вони бути «мірою речей» у масштабах світової і національної літератури.

Рівень естетичної цінності проявляється в зовнішньому або внутрішньому пафосі твору, він визначається насиченістю основних уявлень про прекрасне, героїчне, залежить від ступеня гуманістичної спрямованості і, насамкінець, перебуває в прямому зв'язку з тим, наскільки концентровано виражається в ньому історичний і вічний зміст.

Кожний класичний твір входить у загальну картину вітчизняної літератури, яка відтворює багатий національно-історичний і загальнолюдський суспільний досвід. У кожному такому творі порушуються або вирішуються надзвичайно важливі питання як для окремої людини, так і для суспільства загалом. Вони пов'язані між собою вже тому, що кожний твір розглядає ці питання на новому рівні художнього усвідомлення людського буття. Але створені раніше зберігають своє значення: сказане в них неповторне і тільки доповнюється новим художньо-культурним досвідом. Це значить, що людська культура тим більше відкривається перед нами, чим повніше презентуємо ми багатство класичних творів художньої літератури.

Нині надзвичайно чітко простежується, що класичні й некласичні форми бачення світу співвідносяться з онтологічним або екзистенціальним началом у людському світогляді: з визнанням або запереченням стійкої світобудови й певних ціннісних універсалій, що створені для людей. Класичне бачення світу нерозривно пов'язане з причетністю людини до житійної єдності, зокрема до

фундаментальних цінностей культури, як вітчизняної, так і світової. Основою такого типу світовідчуття стосовно сучасної соціокультурної ситуації є ідея вільної і відповідальної особистості, котра не відчужена від світового цілого, але причетна до нього, а тому є спадкоємицею багатотисячолітніх традицій. У центрі неklasичного бачення стоїть засвоєння невіршених протиріч, які усвідомлюються як екзистенційно значущі і водночас універсальні; тут домінує ідея активної особистості, яка черпає силу тільки із самої себе, заперечує історичне минуле або спрямована до майбутнього як учасника цього створення.

У сучасній культурно-художній ситуації існують два полярні трактування класичної парадигми. Широко побутує критичне, навіть негативне ставлення до неї, пов'язане із запереченням минулого досвіду, зокрема і художнього. Слід зазначити, що біля витоків «антикласичних» концепцій ХХ ст. стояла філософія Ніцше, котрий наполягав на переоцінці всіх цінностей і проголошував «істини», що протистоять нібито наскрізь фальшивому досвіду тисячоліть. Такі переконання наслідували деякі діячі культури нового століття, зокрема Р. Барт, Х. Ортега-і-Гассет, які запевняли, що старі цінності не передаються новим поколінням, і заперечували все стійке, закріплене традицією [1; 11].

Теоретичні порівняння класичного і неklasичного бачення світу нині набувають активно оціночного характеру. Такі семантичні опозиції, як монізм — плюралізм, монологізм — діалогізм радикальних послідовників М. Бахтіна, догматизм — адогматизм, канонічність — свобода переважно на користь усього неklasичного. Менш термінологізовані антитези, зокрема вірність законам буття — агресивне свавілля, відповідальність — волюнтаризм, мають протилежний оціночний смисл. У обох випадках наявні форми мислення, які тяжіють до односторонності й навіть тенденційності. Побутує думка, що класичний тип світобачення в мистецтві й літературі з часом поступався місцем неklasичному.

За цим узагальненням стояло широке коло фактів культури ХХ ст. Але якщо, на переконання деяких учених, розглянути еволюцію літературного розвитку, то картина виникне набагато складніша. Науковці згадують у зв'язку з цим концепцію художнього процесу, як нескінченного руху маятника між стилями класичного і романтичного типів, яку запропонував на основі концепції Є. Р. Курціуса Дм. Чижевський. У подальшому її підтримав Д. С. Лихачов, котрий назвав ці стилі «первинними» й «вторинними» [9, с.11]. Вони переконують, що стилі класичного і романтичного типів співвідносяться і з сферою класичного й неklasичного світовідчуття.

Концепція «маятника» переконує: класичне і некласичне бачення світу не є стадіями художнього розвитку, що приходять на зміну одна одній, що класична парадигма не є феноменом, який необхідно подолати і заперечити. Основою художнього процесу є, на думку В. Є. Халізева, нескінченне співіснування класичного і некласичного [13].

Класичні й некласичні типи художнього бачення світу взаємодіють, збагачують один одного, при цьому не тільки змінюючи один одного, але й співіснують у кожний окремий момент.

XX ст. розподілило функції між формами мистецтва, зорієнтованими на некласичний і класичний типи світобачення. Послідовно «некласичний» авангардизм оновив мову мистецтва і літератури, художньо-смилова сфера зосередилася на ситуації відчуження людини від соціуму і духовного космосу, надавши цим ситуаціям статусу універсальності. В цій культурно-художній ситуації мистецтво, яке орієнтоване на втілення класичного світобачення, ставить перед собою завдання освоєння реальності з її глибокими колізіями і нечуваними катастрофами й одночасно — збереження і відродження традицій минулих століть: захист культурних і життєвих цінностей.

Науковці зазначають, що існують художні тексти, зокрема детективні, пригодницькі оповідання та інші зразки розважальної й захоплюючої літератури, які майже повністю орієнтовані тільки на сферу читацької уваги. Існують і такі твори художньої літератури, що називають белегтристикою, в яких відчувається внутрішня установка як на читацьку увагу, так і на наявну співучасть, але які, незважаючи на всю відвертість, не вражають, не викликають відчуття справжнього оновлення, тобто не містять у собі елементів справжнього художнього відкриття. Це мистецтво короткої долі, вторинне з точки зору морально-поетичних одкровень, що містяться в такій літературі.

Твори класичні, на протигагу масовій літературі, вперше відкривають читачеві суттєво і принципово нові думки про життя, людські стосунки, характери людей. Вони адресуються авторській сучасності й зустрічають ідеального читача-друга. Таке близьке співіснування двох літературних стихій — белегтристики й істинної класики — породжує і явища межові, перехідні.

Класичний художній твір у всі часи надає можливість реальному читачеві відчутти естетичну й етичну зрілість. Він відкритий, зазвичай, різним читацьким розумінням, підготовці, досвіду. Класичний текст уже містить у самому собі «готовність» до вдосконалення сприйняття.

Необхідно зазначити, що проблема створення й існування літературної класики пов'язана як із внутрішньотекстовими властивостями художнього твору і визначається мірою авторського таланту, так і із зовнішньою комунікативною ситуацією. Первинним за цих умов буде сам текст, що налаштований на сприйняття або читацький потенціал.

Огляд основних художніх тенденцій у літературній свідомості сучасності надає можливість стверджувати, що різні варіанти взаємодії класичних і модерністських систем складають «магістральний сюжет» розвитку художньої літератури в інформаційному просторі сучасності.

Отже, необхідно підкреслити: художній досвід не тільки минулих століть, але й нашого століття переконує, що велика література, яка з часом стає класикою, виникає в атмосфері активної і досить напруженої взаємодії класичного і некласичного бачення світу. На думку Б. Г. Реїзова, «класична парадигма» в контексті літературного процесу є необхідним ґрунтом художньої творчості [11].

З'ясування ролі літературної класики в соціокультурному контексті інформаційного суспільства визначає перспективу подальшого дослідження цієї проблеми, зокрема дослідження питання «культурної ери» та механізму, який регулює естетичні відносини між мистецтвом і дійсністю (між семіотичним континуумом культури та несемантизованою реальністю).

Список літератури

1. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт / Пер. с франц. — М.: Прогресс, 1989. — 616 с.
2. Берг М. Ю. Литературократия. Проблема присвоения и перераспределения власти в литературе / М. Ю. Берг. — М.: Новое литературное обозрение, 2000. — 352 с.
3. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / Ю. Габермас. — Л.: Літопис, 2000. — 318 с.
4. Доманский В. А. Литература и культура: Культурологический подход к изучению словесности в школе / В. А. Доманский. — М.: Флинта, 2002. — 368 с.
5. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія / А. М. Єрмоленко. — К.: Лібра, 1999. — 488 с.
6. Зарецкий И. Образ как информация / И. Зарецкий // Вопросы литературы. — 1963. — №2. — С. 189–193.
7. Ильганаева В. А. Гармонизация культурной среды в условиях информационного общества / В. А. Ильганаева. — Х.: ХДАК, 1999. — 36 с.
8. Лейдерман Н. Постреализм: теоретический очерк / Н. Лейдерман / Урал. Отд-ние Рос. Акад. Образования. — Екатеринбург: Ин-т филол. исследований и образоват. стратегий «Словесник», 2005. — 249 с.

9. Лихачев Д. С. Искусство и наука мысли / Д. С. Лихачев // Русская литература. — 1992. — №3. — С. 11.
10. Ортега-и-Гассет Х. Камень и небо / Х. Ортега-и-Гассет // Ортега-и-Гассет. Из предисловия к французскому изданию «Восстания масс». — М.: Грант, 2000. — С. 251–264.
11. Реизов Б. Г. Вопросы периодологии в истории литературы / Б. Г. Реизов // Реизов Б. Г. История и теория литературы. — Л.: Наука, 1986. — 318 с.
12. Соколов А. В. Социальные коммуникации / А. В. Соколов. — М.: Профиздат, 2001. — 201 с.
13. Хализев В. Е. Теория литературы / Валентин Евгеньевич Хализев. — М.: Высшая школа, 1999. — 397 с.

Надійшла до редакції 22.12.2011 р.

УДК [346:378]:02

І. П. КОВАЛЕНКО

«БІБЛІОТЕЧНЕ ПРАВО» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ

Уточнюється сутність поняття «бібліотечне право», висвітлюється роль бібліотечного права у формуванні правової культури майбутніх фахівців бібліотечно-інформаційної сфери.

Ключові слова: бібліотечне право, правова культура, бібліотечно-інформаційна сфера.

Уточняется сущность понятия «библиотечное право», освещается роль библиотечного права в формировании правовой культуры будущих специалистов информационной сферы.

Ключевые слова: библиотечное право, правовая культура, библиотечно-информационная сфера.

Essence of idea of «library law» clarifies, role of library law in formed of legal culture of the future specialists of library-information sphere highlights.

Key words: libraries law, legal culture, library-information sphere.

Формування правової культури громадян є найактуальнішим та найскладнішим завданням розбудови в Україні політичної демократії, правової держави та громадянського суспільства. «Становлення України як демократичної, правової держави, формування засад громадянського суспільства зумовлюють підвищення рівня правової культури населення», — зазначено в «Національній програмі правової освіти населення» [1, с. 37]. Ефективність процесу формування правової культури значною мірою залежить від ураховання специфіки тих соціальних груп, до яких входить індивід. Серед соціальних груп, особливості яких істотно впливають